LUNULA. Archaeologia protohistorica, XXIII, 2015, p. 145-151.

Bewoningssporen uit de vroege ijzertijd aan de Kapittelstraat te Ninove, Appelterre-Eichem (prov. Oost-Vlaanderen, België)

Wouter De Maeyer[1], Stijn Van Cauwenbergh[1], Sarah Dalle[1], Arne Verbrugge[1], Carolien Van Hecke[1], Bart Cherretté[1] & Guy De Mulder[2]

1. Inleiding

De archeologische dienst van SOLVA voerde in 2013 te Ninove, deelgemeente Appelterre-Eichem een archeologisch onderzoek uit (fig. 1). De aanleiding van het project is de geplande ontwikkeling en uitbreiding van een ambachtelijke zone. Op grond van de resultaten van het proefsleuvenonderzoek, uitgevoerd door SOLVA in november 2012, bakende het agentschap Onroerend Erfgoed een gebied af van ca. 0,9 ha voor een vlakdekkende opgraving.

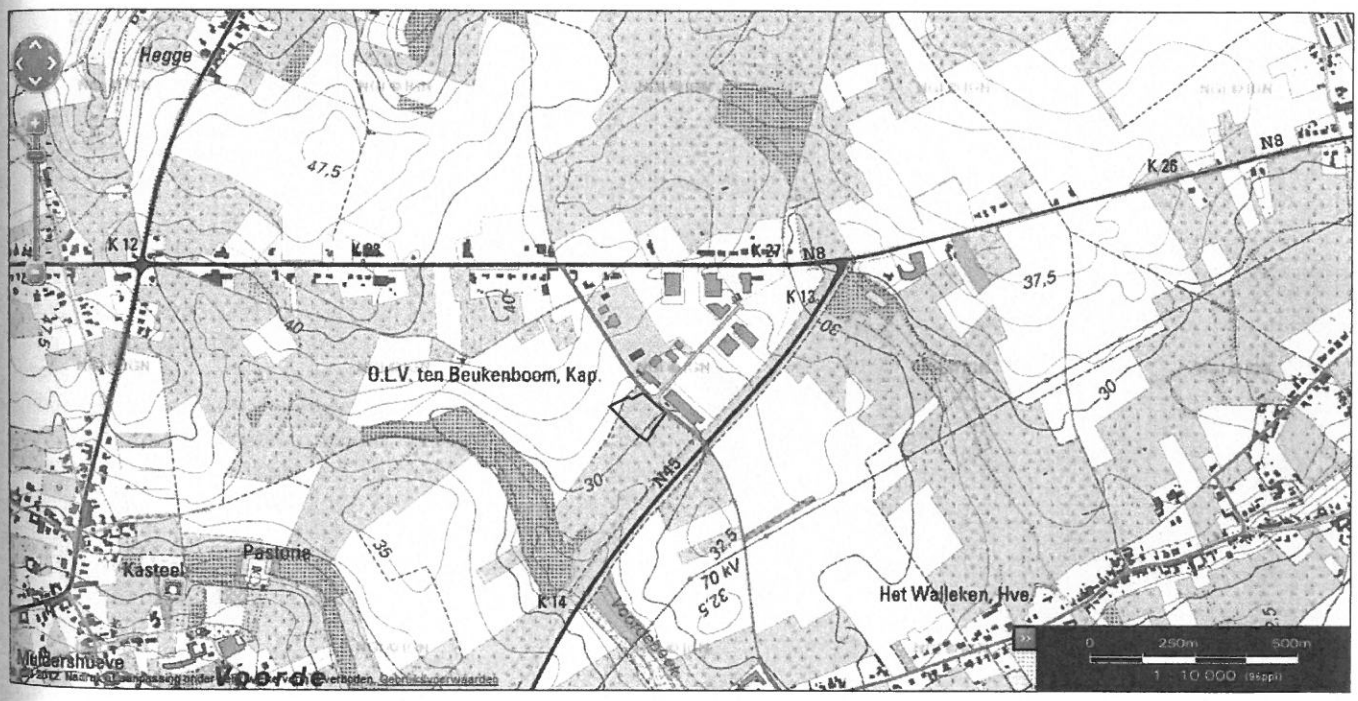

Fig. 1. Uittreksel uit de topografische kaart met aanduiding van de site.

De op te graven zone is integraal te situeren in het zuidelijk deel van het projectgebied, aanpalend aan de reeds bestaande ambachtelijke bebouwing. De terreinen zijn gelegen op de zuidoostelijke flank van een helling en variëren van ca. 33m50 TAW op het hoogste punt tot ca. 28m50 TAW op het laagste punt van de opgraving.

[1] Solva - Dienst Archeologie, Industriezone Zuid III, Industrielaan 25B, 9320 Aalst (Erembodegem). E-mail: archeologie@so-lva.be
[2] Vakgroep archeologie, Universiteit Gent, Sint-Pietersnieuwstraat 35, B-9000 Gent.

2. Beschrijving van de aangetroffen structuren en vondsten

De sporen uit de vroege ijzertijd (fig. 2) omvatten vijf spiekers, waarvan een vierpostenspieker (S. I-A-254), drie zespostenspiekers (S. I-A-284, S. I-A-195 en S. I-A-188) en een mogelijke zespostenspieker (slechts vier palen bleven bewaard) (S. I-A-253) met westnoordwest-oostzuidoostelijke oriëntatie. Daarnaast zijn ook enkele greppels en kuilen aangetroffen. De samenhang van sporen en vondsten lijkt te suggereren dat deze bewoning slechts van kortstondige duur was.

De meeste spiekers leverden een beperkt aantal vondsten op waardoor alleen een datering in de vroege ijzertijd voorop te stellen is.

Eén spieker, S. I-A-284 (fig. 3), verschilde duidelijk van de andere. Opvallend bij deze spieker is het feit dat bij vier van de zes paalgaten is vastgesteld dat de kern is verwijderd en dat het zo ontstane gat is opgevuld met een grote hoeveelheid verbrand aardewerk, verbrande leem, houtskool en verbrand bot.

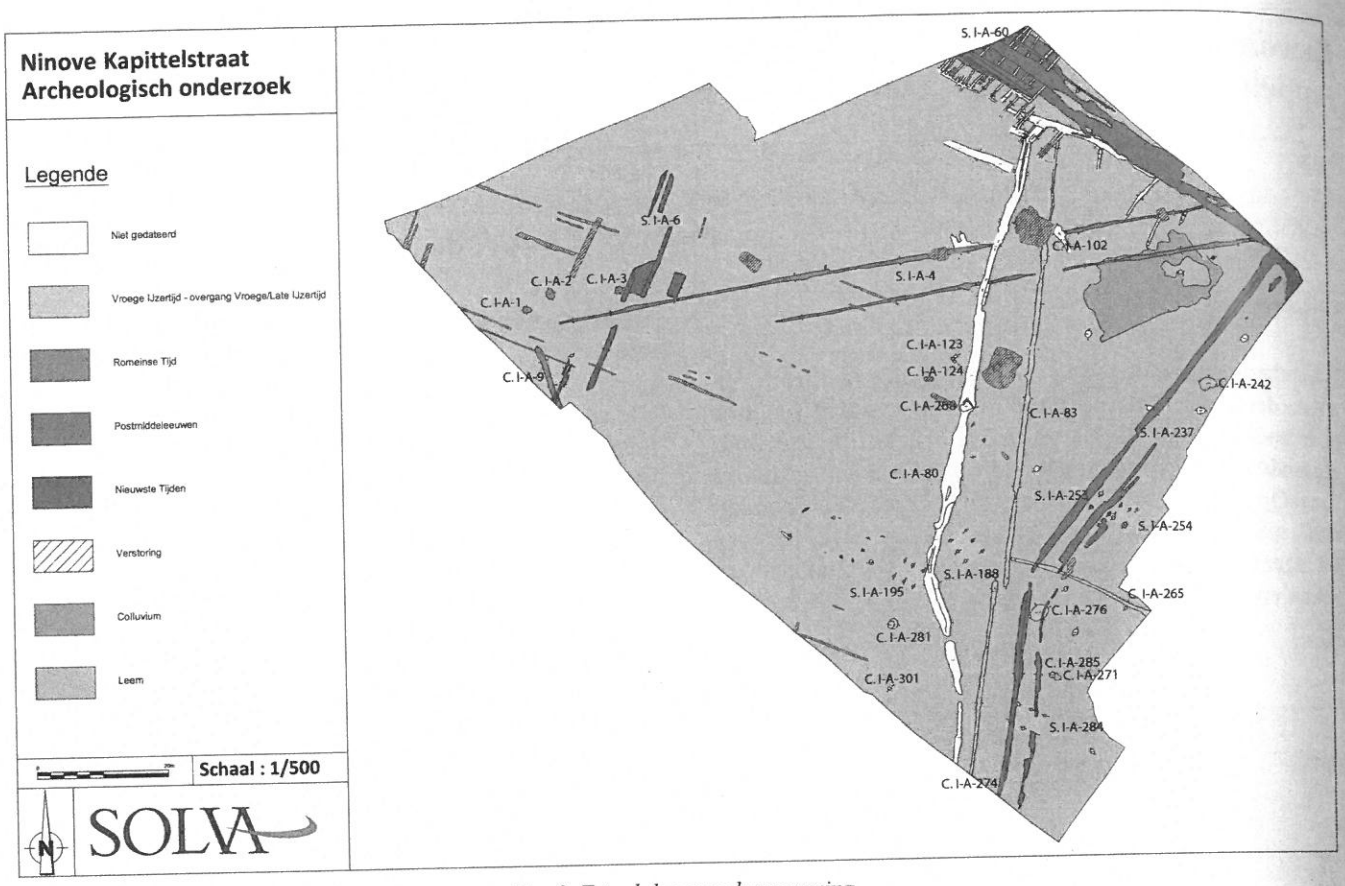

Fig. 2. Totaalplan van de opgraving.

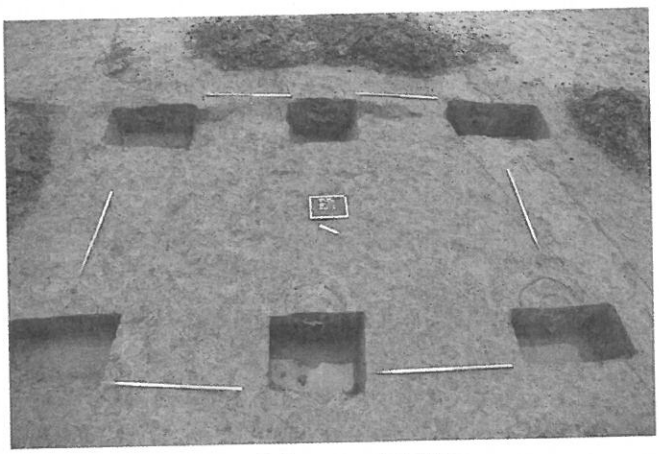

Fig. 3. Structuur I-A-284.

In totaal zijn er uit deze structuur 625 scherven gerecupereerd. Algemeen dient er opgemerkt te worden dat het aardewerk sterk verbrand is, waardoor oppervlaktebehandelingen of bepaalde versieringen soms moeilijk zichtbaar zijn. Sommige scherven zijn volledig vervormd of uitgezet. Desondanks waren op een aantal minder verbrande fragmenten sporadisch nog wrijfstrepen of sporen van gladding zichtbaar of kon vastgesteld worden dat ze besmeten zijn.

Opvallend binnen dit aardewerkensemble zijn de verschillende Harpstedt-achtige voorraadpotten (fig. 4: 1-3 en 5-7 en fig. 5: 1-2 en 6). Enkele fragmenten vertonen vingertopindrukken op de rand of schouder. Karakteristiek voor de vroege ijzertijd is een greepje met horizontale doorboring (fig. 5: 12). Eerder uitzonderlijk is de grof verschraalde voorraadpot met een opgelegde band, versierd met vingertopindrukken op de schouder (fig. 5: 3). Waarschijnlijk had de pot een gekartelde rand (fig. 5: 4). Dergelijke opgelegde banden zijn gekend uit Picardië en komen vooral voor tijdens de late bronstijd (hoewel vroege ijzertijd niet uit te sluiten valt). Ook een rand van een schaaltje (fig. 4: 14) zou eventueel in de late bronstijd geplaatst kunnen worden. Het opvallend lage aandeel van fijnwandig materiaal pleit dan weer eerder voor een datering in de vroege ijzertijd, in plaats van in de late bronstijd.

Een radiokoolstofdatering op een houtskoolfragment uit een van de paalgaten leverde een datering (KIK, RICH-20905: 2537 ± 33 BP) op met 95,4% waarschijnlijkheid tussen 800 en 720 v. Chr. (39,5%) of tussen 700 en 540 v. Chr. (55,9%). Ook houtskoolfragmenten uit twee andere spiekers, meer bepaald S. I-A-188 en S. I-A-195, werden respectievelijk gedateerd met 95,4% waarschijnlijkheid tussen 830 en 540 v. Chr. (KIK, RICH-20639: 2569 ± 46 BP) en 800 en 530 v. Chr. (KIK, RICH-20637: 2514 ± 33 BP).

Een aantal kuilen leverde daarnaast eveneens een groot aantal scherven op. In de eerste plaats context C. I-A-281. Deze kuil bevatte in totaal 39 scherven aardewerk. Karakteristiek is een schaalvorm uit de late Hallstatt (fig. 6: 2). Daarnaast kan ook een grote wandscherf herkend worden van een Harpstedt-achtige pot (fig. 6: 1) met een geëffende hals/schouder en besmeten buik. Deze context kan gedateerd worden in de vroege ijzertijd.

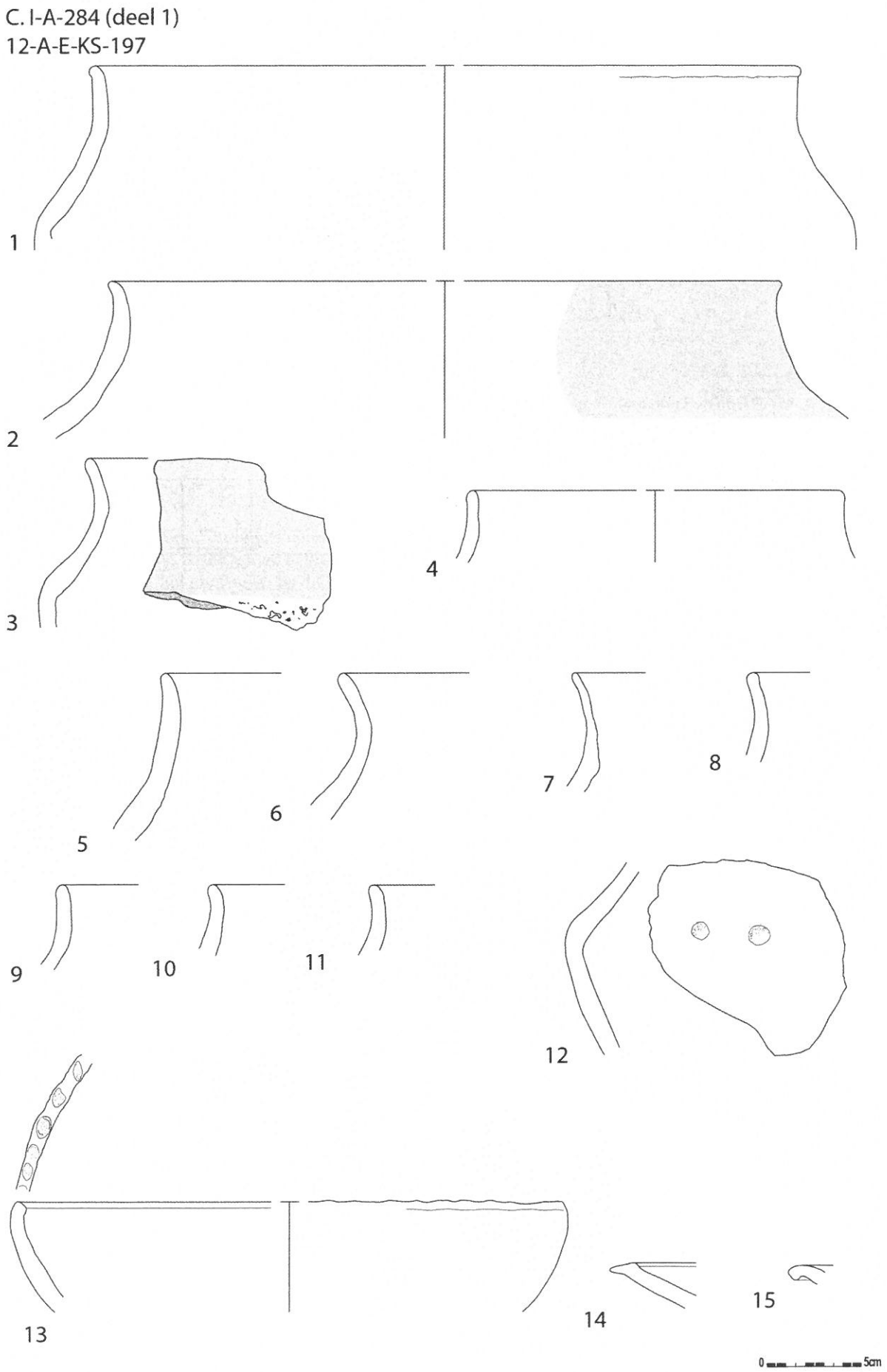

Fig. 4. Aardewerk uit Structuur I-A-284.

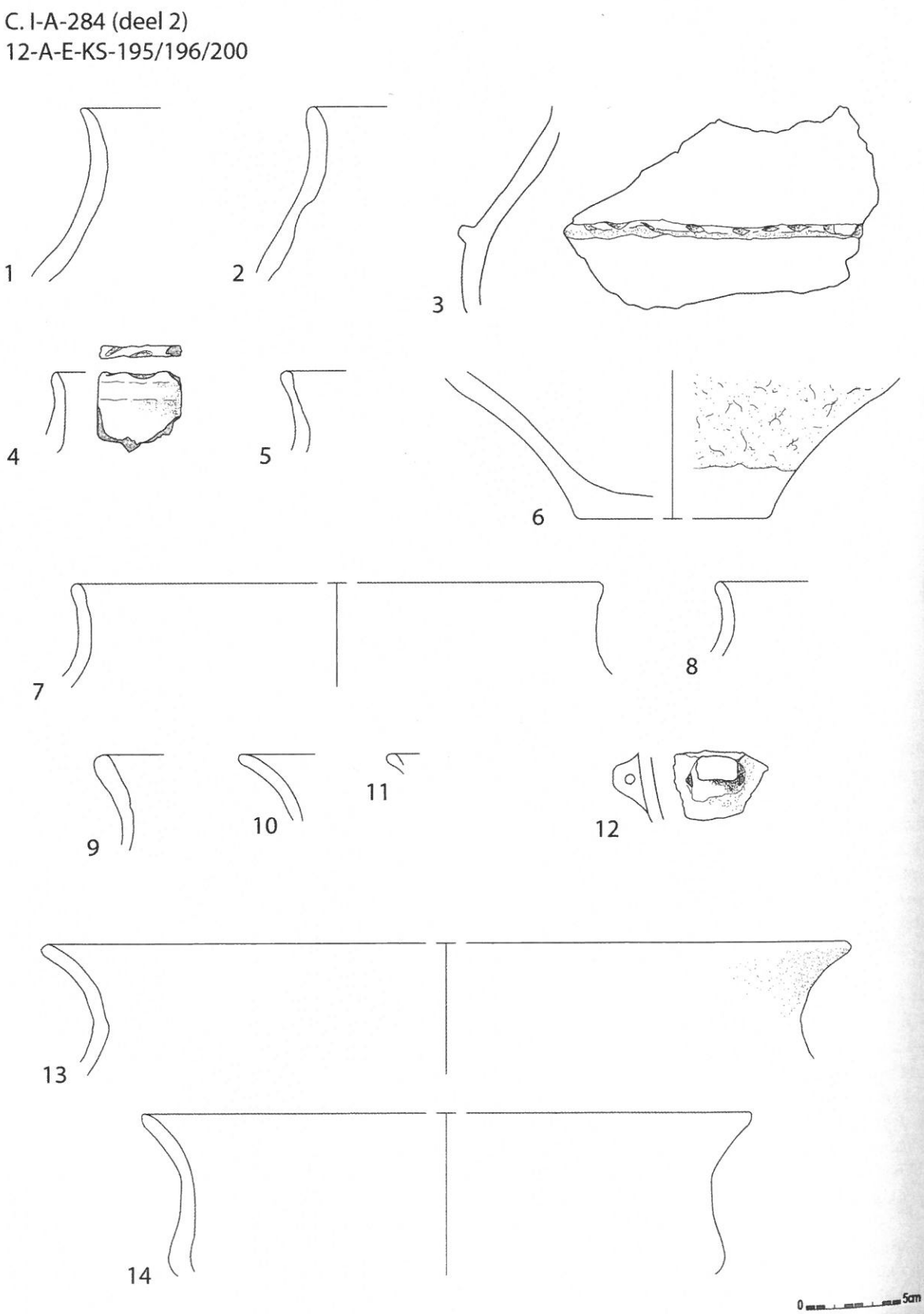

Fig. 5. Aardewerk uit Structuur I-A-284.

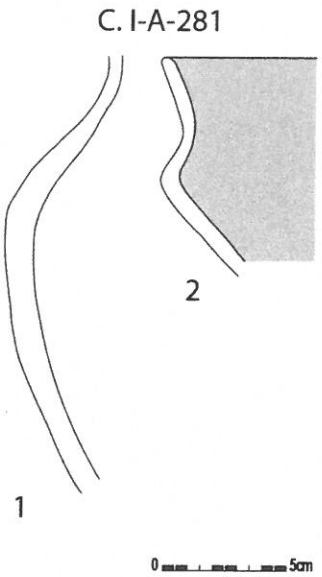

Fig. 6. Aardewerk uit Structuur I-A-281.

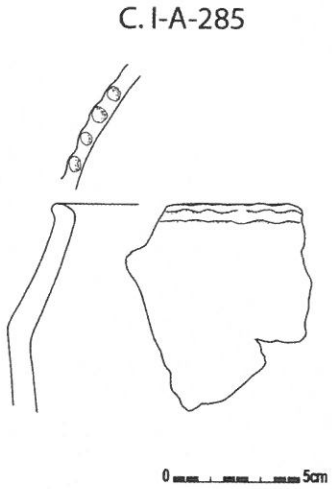

Fig. 7. Aardewerk uit Structuur I-A-285.

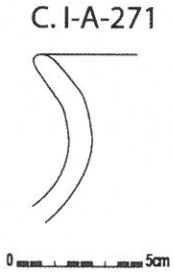

Fig. 8. Aardewerk uit Structuur I-A-271.

Twee kuilen, C. I-A-285 en I-A-271, liggen naast elkaar in de buurt van spieker S. I-A-284. Beide kuilen hebben twee vullingen. Het merendeel van het aardewerk bevindt zich in de bovenste vulling. Het aardewerk is net als dat in de paalkernen van de nabijgelegen spieker sterk verbrand. Naast verbrande leem, verbrand bot en houtskool zijn ook enkele fragmenten maalsteen (oa. Panzeliaan zandsteen) aanwezig. In totaal gaat het om 130 scherven, waarvan 14 niet determineerbaar. Al de andere zijn vervaardigd in grofwandig aardewerk dat besmeten, geruwd of geëffend en onversierd is. Ook komen een rand van een situlavormige pot in geruwd aardewerk met vingertopindrukken op de rand voor (fig. 7). Binnen de context komen naast veel besmeten wandscherven ook fragmenten voor van bolvormige potten die hun oorsprong kennen in de late fase van de vroege ijzertijd, maar frequent voorkomen in de vroege en late La Tène. Vier fragmenten behoren tot de rand van een voorraadpot (fig. 8). De oppervlaktebehandeling was niet vast te stellen door de sterke verbranding. Deze contexten zijn te dateren in de vroege ijzertijd, mogelijk zelfs in de 6de eeuw.

Ook context C. I-A-276 ligt nabij spieker S. I-A-284. De kuil is gevuld met verschillende lagen waaronder ook een laag met houtskool en één met verbrande leembrokken. In totaal zijn 365 fragmenten aardewerk uit deze context gerecupereerd. Een deel van het aardewerk uit deze context vertoont ook secundaire verbrandingssporen. Als we gaan kijken naar de oppervlaktebehandeling (bij bijna 46% van het aardewerk kon de oppervlaktebehandeling niet vastgesteld worden doordat de scherf verbrand was of omdat ze te klein was) van het aardewerk uit deze context (fig. 9) dan zien we dat 41% van het aardewerk geëffend is en 34% geruwd. Verder komt ook geglad (15%) en besmeten (9%) aardewerk voor. Bij slechts 2% komt een combinatie van deze oppervlaktebehandelingen voor.

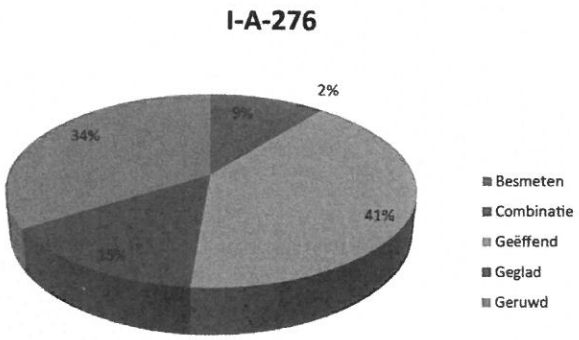

Fig. 9. Grafiek van de oppervlaktebehandeling van het aardewerk uit context I-A-276.

Binnen de context komen Harpstedt-achtige potten voor, al dan niet met vingertopindrukken op de rand (fig. 10: 4). Een ander randfragment met vingertopindrukken op een verdikte rand (fig. 10: 3) is te plaatsen in de vroege ijzertijd of het begin van de late ijzertijd. Een opvallende vorm is een voorraadpot met een lange uitstaande hals, een typisch Noordfranse vorm (fig. 10: 1). Bij de open vormen tellen we verschillende (komvormige) schalen (fig. 10: 2, 5, 10 & 11). Deze vertonen eerder afgeronde profielen, courant voor de vroege ijzertijd. Eén schaal vertoont eerder een scherpe knik (fig. 10: 2). Een aantal komvormige schalen hebben een naar binnen gebogen rand (fig. 10: 11), wat sterke gelijkenissen vertoont met vormen uit Noord-Frankrijk. Een fragment technisch aardewerk (zoutcontainer) dateert deze context ten vroegste

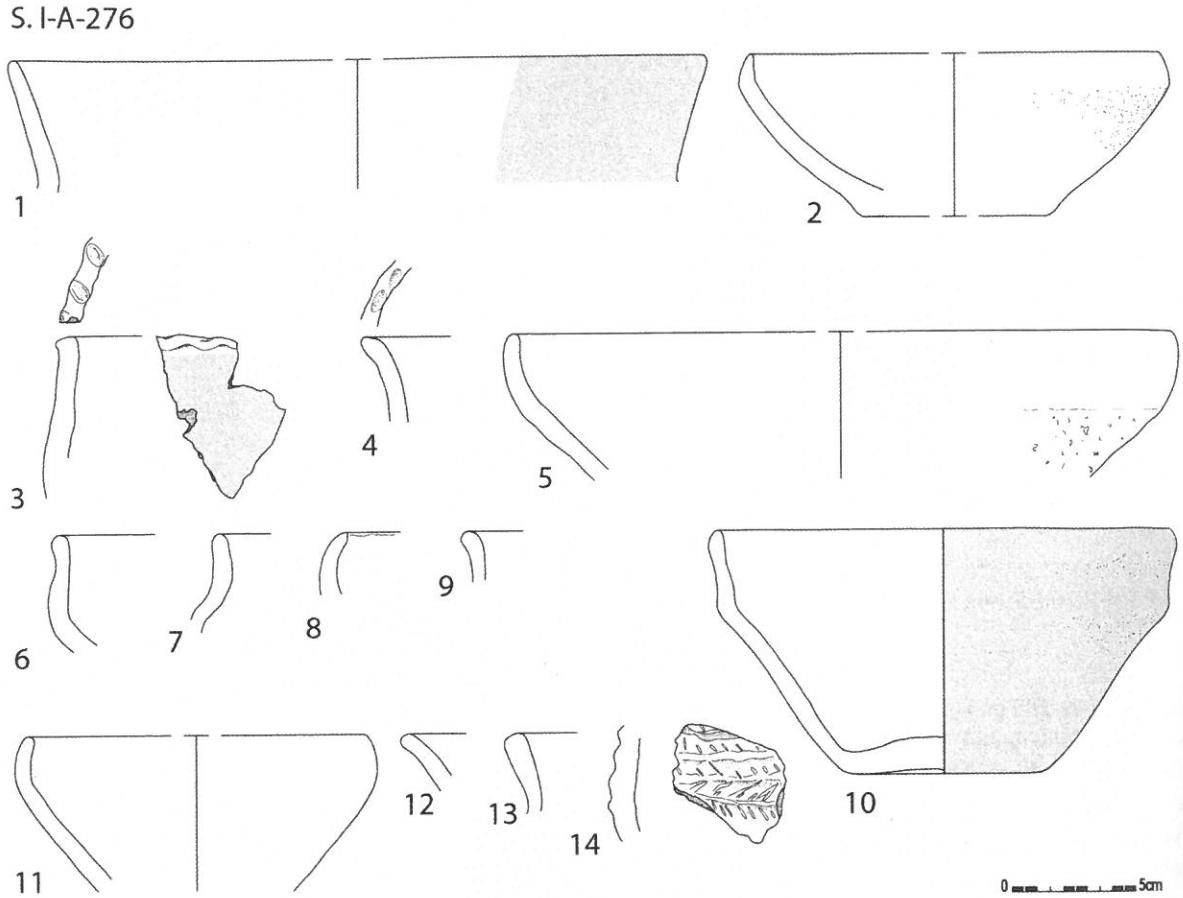

Fig. 10. Aardewerk uit Structuur I-A-276.

vanaf de 6de eeuw (Van den Broeke 2012: 177). Zeer herkenbaar is een wandscherf met Kalenderberg-versiering (fig. 10:14). Deze komen meestal voor in de vroege ijzertijd (Van den Broeke 2012: 115-116). Daarnaast werden er ook fragmenten van een haardplaat ingezameld. Al deze elementen wijzen op een datering van de context in de vroege ijzertijd, en meer bepaald in de 6de eeuw.

Een laatste kuil (C. I-A-242) met een grotere hoeveelheid aardewerk (232 scherven) is gelegen nabij de spiekers I-A-253 en I-A-254. Deze kuil, met onregelmatig profiel, bevatte ook een groot aantal brokken verbrande leem. Binnen de context behoort een randscherf tot het type van de Harpstedt-achtige potten (fig. 11: 1). Een pot met naar buitenstaande rand vertoont vingertopindrukken op de rand (fig. 11: 3). Opvallend is een pot met horizontale en verticale wrijfstrepen (fig. 11: 4), die gelijkenissen vertoont met potten uit Kruishoutem – Wijkhuis (Bourgeois *et al.* 1983: fig. 8:26). De datering van deze context kan in de eindfase van de late bronstijd- de vroege ijzertijd gesitueerd worden.

3. Interpretatie en discussie

De opgraving te Appelterre-Eichem leverde interessante resultaten op voor de kennis over de bewoning in de vroege ijzertijd in het zuiden van Oost-Vlaanderen. Ondanks de beperkte oppervlakte van de opgraving konden toch een aantal plattegronden van bijgebouwen worden geregistreerd. Met de nodige voorzichtigheid zou zelfs kunnen gesteld worden dat de aanwezigheid van een aantal grachten doet vermoeden dat er sprake is van verschillende erven. Het ontbreken van vondstmateriaal uit deze grachten laat echter niet toe om deze hypothese te bekrachtigen.

Qua datering van de site kan gesteld worden dat alle hierboven besproken sporen wellicht gelijktijdig zijn en dat ze het resultaat zijn van een kortstondige bewoning, iets wat vaak wordt vastgesteld op sites uit de late bronstijd-vroege ijzertijd (Gerritsen 2003: 103-104). Het aardewerk gevonden tijdens de opgraving laat toe om de site te plaatsen in de vroege ijzertijd. Onder andere de aanwezigheid van zeer weinig fijnwandig materiaal en een belangrijke hoeveelheid besmeten aardewerk kan hiervoor aangehaald worden. Op basis van de aanwezigheid van bepaalde vormen (knikvormen) en een enkel fragment zoutcontainer zou zelfs een datering in de 6de eeuw kunnen vooropgesteld worden (Van den Broeke 2012: 177). De uitgevoerde ^{14}C-dateringen spreken dit niet tegen. In tegendeel zelfs, als van de drie dateringen een gemiddelde (Mathieu Boudin, KIK: 2534 ± 21BP) wordt berekend dan geeft dit een datering met 95,4% zekerheid (X2-Test: df=2 T=1.0(5% 6.0) tussen 800 en 740 v. Chr. (48,6%) of tussen 690 en 660 v. Chr. (12,4%) of tussen 650 en 550 v. Chr. (34,5%). Als rekening wordt gehouden met de bevindingen van de aardewerkstudie dan zou de site gedateerd kunnen worden in de laatste vork van deze gecombineerde datering, namelijk tussen 650 en 550 v. Chr.

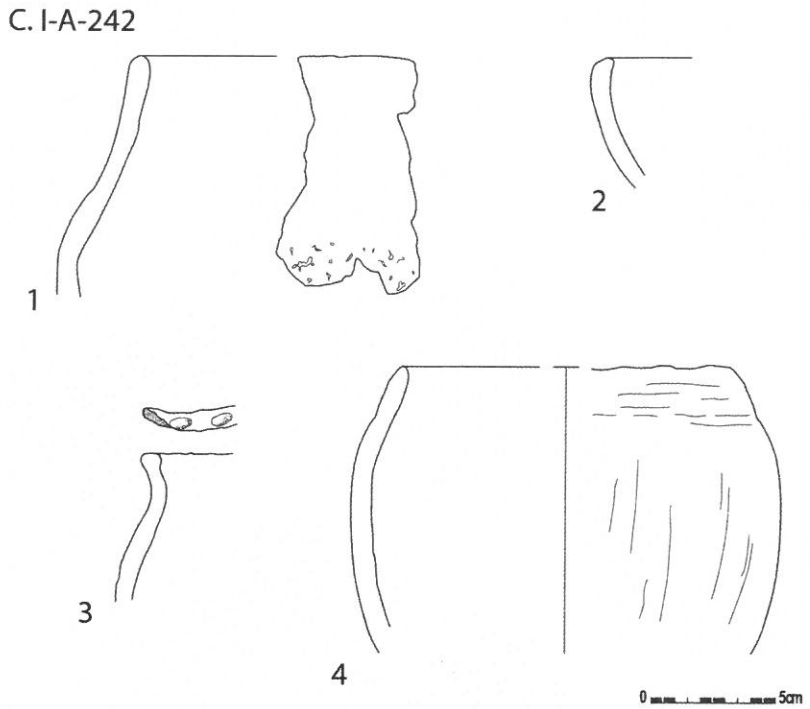

Fig. 11. Aardewerk uit Structuur I-A-242.

Bijzonder is ook de aanwezigheid van een grote hoeveelheid secundair verbrand aardewerk, houtskool, verbrande leem en verbrand bot in een aantal kuilen en in de paalkernen van één van de opgegraven spiekers. Gelijkaardige vaststellingen zijn gedaan op verschillende sites in Vlaanderen (https://onderzoeksbalans.onroerenderfgoed.be/onderzoeksbalans/archeologie/metaaltijden/samenleving; Smeets & Bervoets 2012: 22.) en Nederland (Gerritsen 2003: 95-105). Voorbeelden voor Vlaanderen zijn enkele kuilen te Drongen/Keiskant (De Mulder & Stoops 2011: 78-79) en Sint-Denijs-Westrem/Flanders Expo-Zone 1 (De Mulder *et al.* 2009: 81). Ook daar is er steeds een associatie met vuur, waarbij in de meeste gevallen het materiaal op een andere locatie is blootgesteld aan vuur en dan in een keer is gedeponeerd op een andere plaats (Gerritsen 2003: 98). Gerritsen geeft hiervoor verschillende verklaringen. Het zou in de eerste plaats kunnen gaan om het storten van afval: alle voorwerpen die het niet waard waren om meegenomen te worden naar een nieuwe locatie worden begraven op het oude erf. Dit verklaart echter niet waarom de moeite genomen wordt om het materiaal te verbranden. Een tweede mogelijke verklaring zou kunnen zijn dat dit fenomeen het resultaat is van een symbolisch einde van de bewoning. Objecten die bij het gebouw en zijn bewoners horen, mogen hiervan niet gescheiden worden. Tenslotte zou deze praktijk het resultaat kunnen zijn van een feest, om het einde van de bewoning te vieren of om de voormalige bewoners te herdenken (Gerritsen 2003: 101-102.). Het onderzoek langs de Kapittelstraat in Appelterre, hoewel beperkt in oppervlakte, lijkt ook in dit verhaal te passen. Een kortstondige bewoning van slechts één generatie, die beëindigd wordt door het verlaten van de site. Een moment waarop verschillende handelingen gebeuren die al dan niet een rituele connotatie hebben.

4. Bibliografie

ANNAERT, R. https://onderzoeksbalans.onroerenderfgoed.be/archeologie/metaaltijden/samenleving.

BOURGEOIS, J., DE LAET, S.J. & THOEN, H. 1983. Opgravingen en vondsten te Kruishoutem-Wijkhuis: sporen van de Bandkeramische kultuur en nederzettingssporen uit de IJzertijd. *Handelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, Nieuwe Reeks*, **XXXVII**, pp. 3-44.

DE MULDER, G., HOORNE, J. &. BARTHOLOMIEUX, B. 2009. Het aardewerk van de erven op Flanders-Expo – Zone I (Sint-Denijs-Westrem, stad Gent, provincie Oost-Vlaanderen, België). *Lunula. Archaeologia protohistorica*, **XVII**, pp. 81-89.

DE MULDER, G. & STOOPS, G. 2011. Een aantal kuilen uit de metaaltijden onder de voetbalgrasmat te Drongen/Keiskant (prov. Oost-Vlaanderen, België). *Lunula. Archaeologia protohistorica*, **XIX**, pp. 73-80.

GERRITSEN, F. 2003. *Local identities. Landscape and community in the late prehistoric Meuse-Demer-Scheldt region*, Amsterdam Archaeological Studies, 9. Amsterdam: Amsterdam University Press .

SMEETS, M. & BERVOETS, G. 2012. *Het archeologisch onderzoek aan het Molenveld te Elewijt*, Archeo-rapport 135. Kessel-Lo: Studiebureau Archeologie (onuitgegeven rapport).

VAN DEN BROEKE, P. 2012. *Het handgevormde aardewerk uit de ijzertijd en de Romeinse tijd van Oss-Ussen. Studies naar typochronologie, technologie en herkomst*. Leiden: Sidestone Press (doctoraatsscriptie).